

Et møde med et andet folk

"Der blev talt et sprog, som til tider var svært at forstå.

Jeg oplevede normer og værdier, jeg ikke forstod betydningen af.

Samværsformer og relationer, jeg ikke umiddelbart kunne gennemskue meningen bag. Jeg havde ikke en rejseguide, hvor jeg kunne læse i, hvordan jeg skulle opføre mig som fremmed gæst."

Af Stine Svendsen-Tune

Denne artikel udspringer af mit møde med nogle mennesker, som almindeligvis bliver betragtet som nogle af de svageste i samfundet. Jeg har mødt dem via min tilknytning til forskningsprojektet "Det kvalificerede hverdagsliv". Min opgave har været at undersøge usædvanlige menneskers hverdagsliv, med særlig vægt på alternative botilbud i Aalborg Kommune. For at kunne analysere dette foretog jeg i en periode observationsstudier i opgangsfællesskabet Suensonsgade, et botilbud for hjemløse misbrugere. I artiklen vil jeg indledningsvis redegøre for hverdagslivet som analytisk tilgang, hvorefter jeg vil præsentere nogle betragtninger om hjemløshed. Derefter vil jeg beskrive nogle af de betingelser, der gælder for beboernes hverdagsliv og hvorledes de vælger at håndtere disse betingelser. Til dette formål tager jeg afsæt i et beboermøde afholdt i maj 2000, der dels illustrerer hvordan hverdagslivet også kan se ud blandt hjemløse misbrugere, og dels viser hvordan en forsker kan blive påvirket af mødet med et anderledes folk.

Hvad er hverdagslivet?

Hverdagslivet er det liv, som vi lever hver dag. Så simpelt kan det udtrykkes. Men når hverdagslivet skal analyseres, er det ikke

længere så ligetil. Hverdagslivet er nemlig et altomfattende begreb. Det er svært præcist at konkretisere, hvad hverdagslivet indeholder. Hverdagslivet kan betegnes som et vildt begreb, der er umuligt at definere og svært at indfange betydningen af.

Alfred Schutz mente, at hverdagslivets verden skulle ses som scener for social handling. Han begrundede det med, at det er i hverdagslivet vi etablerer de relationer til hinanden, som er med til at give mening til såvel andre som til os selv. Schutz pointerede, at vi i hverdagslivet handler og fungerer i samspil med omgivelserne, og at vi orienterer os og handler enten på basis af vores oplevelse af, hvad der er meningsfuldt eller på baggrund af vores forståelse af omgivelserne. Vi skaber den sociale virkelighed gennem vores ideer om verden. Disse ideer fungerer som det filter, hvorigennem vi oplever og opfatter verdenen (Schutz 1975).

Hvad er hjemløshed?

Det er afgørende at skelne mellem, hvorvidt hjemløshed henviser til at være uden en bolig eller uden et hjem. Hjemløshed refererer til mennesker, der ikke har en bolig, samt mennesker, der af forskellige grunde ikke magter eller ikke kan holde ud at bruge den

bolig, de har som deres hjem. For at en person kan tage en bolig til sig som et hjem, skal pågældende have en mental og social følelse af at høre til i boligen (Kjær Jensen 1995:11). Ifølge Kjær Jensen er det ikke tilstrækkeligt at undersøge, hvor mange der reelt er uden bolig, men også den gruppe mennesker, som har en bolig, og som ikke opfatter deres bolig som et sikkert og trygt sted at opholde sig, skal inkluderes som værende hjemløse.

En anden type af definitioner på hjemløshed tager udgangspunkt i manglende evne eller mulighed for at opretholde tilværelsen i overensstemmelse med, hvad der bliver anset som det normale. Psykiateren Finn Jørgensen pointerer fx, at hjemløshed er en tilstand af afsondrethed fra samfundet, karakteriseret ved mangel på eller udtynding af de følelsesmæssige bånd, som knytter det enkelte menneske i et netværk af forbundne sociale strukturer (Jørgensen 1988:34 i Järvinen 1992:13). Denne definition betoner de kulturelle og menneskelige karakteristika, som de hjemløse udviser, fx afvigende adfærd præget af misbrug, kriminalitet eller anden afvigende livsstil og/eller bristede relationer til det omgivende samfund.

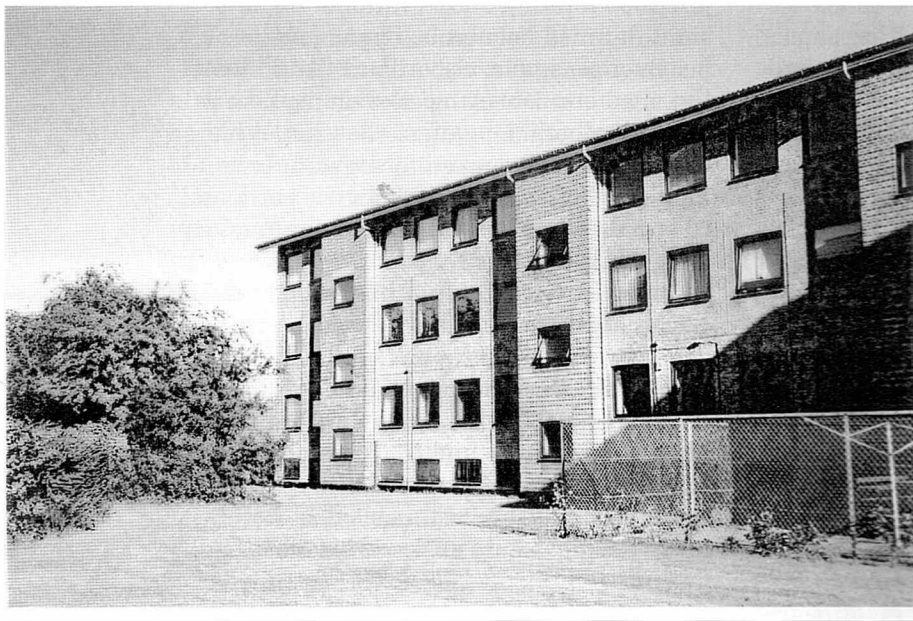
I forlængelse af dette skriver socialpsykiateren Preben Brandt, at hjemløse enten har for lidt eller helt mangler det, som de fleste betragter som basale livsfornødenheder. Det kommer til udtryk ved mangel på en stabil bolig, manglende evne til at administrere sine indtægter, udstillen af sin person i defekt, nedslidt eller ødelagt tøj og snavset tilstand, ved tiggeri og ved adfærd, der på anden måde er knyttet til fattigdom og misbrug af forskellige rusmidler, der medvirker til socialt forfald (Brandt 1995). Brandt mener, at det er ærgerligt, at begrebet "hjemløs" i de fleste tilfælde kan forstås på en måde, der henviser til en person uden bolig. I stedet mener han, at hjemløshed også bør referere til den situation, hvor en person føler sig fremmed overfor samfundets alment accepterede normer og regler.

En hjemløs er altså en person, der ikke er i stand til eller ikke ønsker at efterleve reglerne for, hvad der er normalt i det omgivende samfund. Sådanne hjemløse må leve med, at "normalsamfundet" ser skævt til dem og mistænkeliggør dem og deres leve-

former. Hvis de grupper som i dag bliver betegnet som socialt udstødte, i stedet blev anset som hjemløse i denne brede forståelse af ordet så "ville den sociale elendighed, de fysiske og psykiske lidelser, misbrug af rusmidler og afvigende adfærd blive opfattet som et symptom. Det er ikke ved disse synlige defekter, man finder årsagen til udstødtheden" (Brandt 1997:170-172). Når jeg i det følgende refererer til hjemløshed, skal begrebet forstås i denne brede betydning. En person kan fx være hjemløs, selvom denne har en bolig, forudsat at vedkommende ikke er tryk ved at opholde sig i boligen eller ikke er i stand til at fastholde boligen i en længere periode.

Opgangsfællesskabet Suensonsgade

For at undersøge hverdagslivet blandt hjemløse har jeg i perioden fra februar til juli 2000 foretaget observationer og haft samtaler med beboerne i opgangsfællesskabet Suensonsgade, et botilbud til 16 hjemløse med et misbrug og/eller en psykisk lidelse i Aalborg. Opgangsfællesskabet blev etableret i 1996 som en forsøgsordning, men er i dag et af de permanente botilbud til socialt udstødte i Aalborg Kommune. Opgangsfællesskabets målsætning er, at skabe et botilbud, hvor der er mulighed for, at de enkelte beboere dels kan bevare deres selvstændighed, dels have en bolig på almindelige lejevilkår samt indgå i en eller anden form for socialt fællesskab i den udstrækning, som de er i stand til (Årsrapport 1998). Opgangsfællesskabet er et botilbud og et omsorgstilbud, som beboerne kan benytte i den grad, de ønsker, eller i det omfang, de kan modtage det. Når de tilbydes en bolig, er der ikke intentioner eller forventninger om, at beboerne skal ændre deres adfærd, begrænse deres misbrug eller modtage psykiatrisk behandling. Der er således ikke krav eller forventninger om, at de skal gennemgå en "normaliseringsproces", fordi de flytter ind i opgangsfællesskabet. Der er ansat to sociale viceværter, hvis opgave er at hjælpe beboerne med såvel praktisk som social støtte, så de kan klare en hverdag samt fastholde deres boliger. De sociale viceværter er tilstede i opgangsfællesskabet mandag til torsdag mellem 8 og

OPGANGSFÆLLESSKABET SUENSONSGADE SET GENNEM EN FOTOLINSE

16 og fredag mellem 8 og 13. Udenfor åbningstid har beboerne mulighed for at kontakte de sociale viceværter pr. telefon.

For at få en lejlighed i opgangsfællesskabet skal man visiteres. I udgangspunktet var botilbudet oprettet og indrettet til at huse hjemløse med en sindslidelse. På undersøgelsestidspunktet defineres målgruppen dog bredere, så den også omfatter

hjemløse, der har et misbrug. Inden de har fået en bolig i opgangsfællesskabet, har nogle været boligløse i mange år, nogle har boet på forsorgshjem og herberger, mens andre har været på psykiatriske sygehuse i længere perioder. På undersøgelsestidspunktet er samtlige 16 beboerlejligheder lejet ud, men to af lejlighederne står ubeboet. Til gengæld er der 3-4 ekstra personer, som er gæster og som bor mere eller mindre permanent hos nogle af beboerne. De officielle lejere fordeler sig på 2 kvinder og 12 mænd, der aldersmæssigt er fra midten af 20'erne til slutningen af 60'erne. Samtlige lejere har et misbrug af enten stoffer, alkohol, medicin eller et blandingsmisbrug. Derudover er der 5 af lejerne, der er diagnosticerede skizofrene.

Beboerne bor på almindelige lejevilkår efter lejeloven. Det betyder, at beboerne har ret til at lukke deres dør, og det er op til dem, hvorvidt de sociale viceværter kan komme ind eller ej. De bestemmer selv, hvordan de vælger at indrette sig, og hvilke gæster de vil have på besøg eller i perioder boende mere fast. At de

bor på almindelige lejebetingelser betyder også, at de - i modsætning til andre sociale boformer - kun kan sættes ud af deres lejligheder, når betingelserne herfor i lejelovgivningen er opfyldt, fx hvis de ikke betaler husleje eller misligholder deres lejligheder. Da opgangsfællesskabet Suensonsgade blev etableret, var der forventninger om, at beboerne med hjælp fra de sociale viceværter

havde ressourcer til at deltage i istandsættelsen af deres lejlighed, fx ved at male eller foretage små reparationer. Det viste sig hurtigt, at det var for store krav. For at lejlighederne derfor ikke skulle forfalde på grund af den manglende vedligeholdelse, blev det arrangeret sådan, at der i stedet kom folk udefra og sørge for den overordnede istandsættelse ved indflytning (Årsrapport 1998).

Intentionen med opgangsfællesskabet har været, at man her skulle kunne rumme beboerne og deres adfærd, også når det drejede sig om, hvordan de valgte at indrette sig i deres lejligheder. Viceværterne er derfor ikke ansat til at give de beboere, der måtte have behov for det, socialpædagogisk træning i at kunne bo i egen bolig, herunder hjælp til at klare rengøring og vask. I begyndelsen skulle beboerne selv være ansvarlige for rengøring af deres boliger, men efter noget tid var det tydeligt, hvor vanskeligt det er for denne målgruppe at holde skidtet nede. Ved indflytning er der derfor nu krav om tilmelding til tvungen rengøring hver 14. dag, således at lejlighederne kan holdes på et niveau, hvor de opfylder de betingelser, der gælder i lejeloven.¹⁾

Hverdagslivet i opgangsfællesskabet

Hverdagslivet rummer mange forskelligartede aktiviteter. Her vil jeg udelukkende tage afsæt i et beboermøde afholdt i maj 2000. Mødet illustrerer nogle af de mellem menneskelige betingelser beboerne lever med og hvordan de vælger at håndtere disse betingelser. Gennem en beskrivelse af mødet og dets forløb ønsker jeg at tegne et billede af, hvordan jeg oplevede beboernes hverdagsliv indenfor rammerne af det alternative botilbud. Det er i den forbindelse vigtigt at huske på, at hverdagslivet er præget af såvel gentagelser som variationer. Det gælder også blandt de hjemløse beboere i opgangsfællesskabet.

OPGANGSFÆLLESSKABET SUENSONSGADE SET GENNEM EN BEBOERS ØJNE

Nogle gange synes hverdagslivet roligt og forudsigeligt. Andre gange opleves det som kaotisk og uforudsigeligt. I tidsperioden op til mødet var hverdagen blandt beboerne og de sociale viceværter ekstra kaotisk og turbulent.

Nogle måneder inden beboermødet var beboernes grænser nået for, hvad de ville acceptere af vold og de trusler om vold, som de blev udsat for fra folk i det kriminelle miljø. I modsætning til tidligere var de gået til politiet. Et nyt samarbejde var blevet indledt. Nu skal det ikke forstås sådan, at beboerne er helt uden skyld i den kriminalitet og vold, der er en del af deres hverdagsliv. De deltager aktivt i diverse ulovligheder i jagten på penge til at finansiere deres misbrug eller til afdrag på den gæld, de hurtigt oparbejder hos byens pushere. Forskellen i forhold til tidligere var, at andre og skarpere metoder var taget i brug for at indkassere gælden. Der havde været eksempler på frihedsberøvelse, seksuelle krænkelse samt økonomisk og menneskelig afpresning. Alle disse episoder havde skabt en utryghed og frygt blandt beboerne. Mange af dem følte ikke længere, at de kunne opholde sig i deres lejligheder. De var bange for deres liv, når de "forkerte mennesker" opdagede, at de havde "samarbejdet" med politiet. Selv efter at politiet havde fået sat de værste personer bag tremmer, fortsatte angsten og utrygheden. Trusler om, hvad der ville ske, når de fængslede igen kom ud i friheden, prægede samtlige af opgangsfællesskabets beboeres hverdagsliv.

Uroen blandt beboerne havde også påvirket de sociale viceværter. Tiden op til mødet havde været ressourcekrævende. Oven i dette havde viceværterne endnu engang måtte sande, at de befandt sig i en udsat position. Konfrontationer med beboerne og deres gæster er ikke ualmindelige i opgangsfællesskabet. I de fleste tilfælde løses konfrontationerne verbalt og uden, at nogle af parterne taber ansigt eller fysisk kommer til skade. I dagene op til mødet havde en konfrontation med en udefrakommende gæst dog udviklet sig anderledes. Gæsten sprang fysisk på den ene vicevært i en af beboernes lejligheder. Heldigvis kom den pågældende ikke alvorligt til skade fysisk,

men episoden rystede begge sociale viceværter følelsesmæssigt. Tiden op til mødet var altså stærkt præget af den uro, der havde været såvel blandt beboerne som blandt viceværterne.

Optakt til mødet

En dag i maj fik jeg som forsker en indkaldelse til beboermøde i Suensonsgade 19, 21 og 23. To repræsentanter fra politiet havde også fået en invitation. Det samme havde den sociale miljøkonsulent fra Brobygger-selskabet. Det er planen, at der skal holdes beboermøder hver 6. uge, men det er ikke altid dette bliver overholdt.

På mødedagen var de to sociale viceværter meget i tvivl om, hvor mange af beboerne, der ville komme. Der var ikke tradition for, at et fast antal beboere kom til mødet. I dag forventede de, at en del af dem, der ellers deltog i møderne, ville udeblive. Årsagen var politiets tilstedeværelse. Beboerne har nemlig ikke altid det bedste forhold til ordensmagten. I dagene op til mødet havde enkelte af beboerne da også givet udtryk for, at de bestemt ikke ville komme netop fordi politiet deltog.

På mødeindkaldelsen stod, at der var fællesspisning klokken 12. Menuen var dansk bøf med bløde løg. Allerede dette havde i dagene op til mødet givet anledning til konflikter og konfrontationer mellem beboerne og de sociale viceværter. Brian havde fx. i dagene forinden brokket sig over, at han ikke ville have løg, hverken på sin bøf eller i sovsen. Han ville hellere have smørsovs. Han "truede" med, at fik han ikke det, ville han ikke komme til mødet. Protesterne blev udbasuneret ved, at han hang ud af sit vindue, der vender ud mod gaden, og råbte efter viceværterne nedenfor på gaden. Da de ikke reagerede, ringede han gentagne gange til deres mobiltelefoner og brokkede sig. Han kaldte viceværterne skiderikker og mente, at de skulle henholdsvis fyres og skydes.

Da jeg ankom sad tre af beboerne, Jens, Kenneth og Jannick udenfor på bænken. De hyggede sig med nogle øl og snakken gik livligt. Jeg satte mig ned. Hurtigt kom samtalen til at dreje sig om min tilstedeværelse og mit køn. Bemærkningerne omhandlede

blandt andet, hvilke seksuelle ydelser jeg kunne eller ville tilbyde dem. Om jeg kunne "fransk" eller "spansk." Jeg brød mig ikke specielt om omgangstonen, men deres bemærkninger gav anledning til en snak om kærlighed og deres erfaringer med kvinder. De havde alle tre ikke de bedste oplevelser med det modsatte køn. På et tidspunkt blev de stille et øjeblik. Noget havde fanget deres opmærksomhed. På den modsatte side af gaden parkerede en bil, og to mænd steg ud og kom over imod dem. Deres ankomst blev kommenteret i negative toner. Det var politiet. De tre beboere var ikke i tvivl, selv om politiet kom i civilt køretøj og beklædning. Der var heller ikke tvivl om, at de ikke følte sig trygge ved at skulle sidde og spise bøv med løg sammen med politiet et øjeblik efter i fællesstuen.

Mødeindkaldelsen lå fremme på bordet. Her kunne jeg se, at det første punkt på dagsordenen var orientering ved repræsentanter fra Aalborg politi. Årsagen til dette punkt var, at politiet gennem den seneste tid ofte havde lagt vejen forbi opgangsfællesskabet. Der havde været en del uro med folk, der kom udefra for at true eller banke nogle af beboerne. Ofte på grund af deres tilknytning til stofmiljøet i byen. Nu er det ikke sådan, at beboerne ikke selv er anledning til, at politiet kigger forbi for at se, hvad der sker. De opfører sig nemlig heller ikke altid som de selv siger som "Guds bedste børn", og politiet holder derfor et vågent øje med deres aktiviteter.

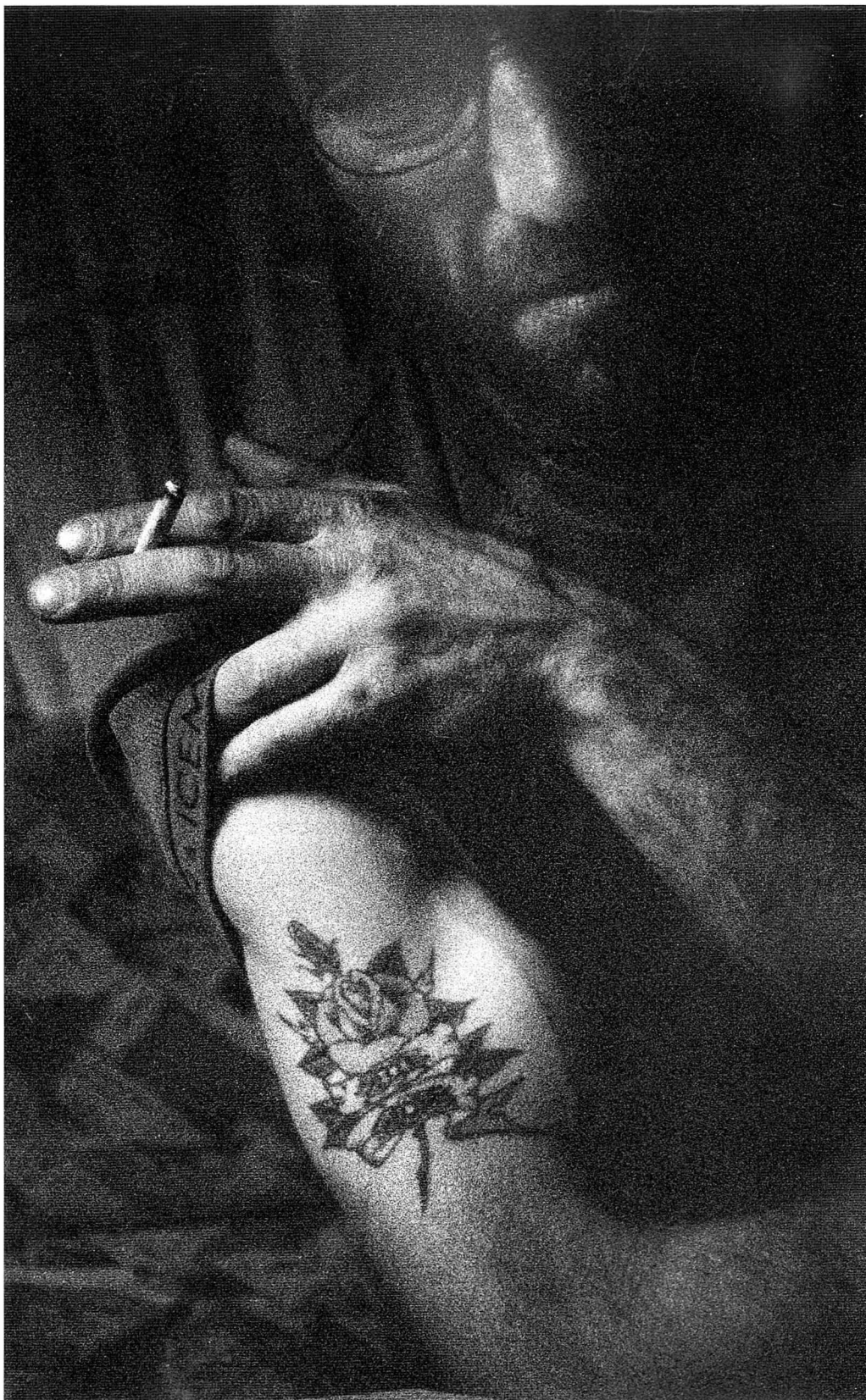
Ellers var der ikke andre emner på dagsordenen, der ligefrem overraskede mig. Der var de sædvanlige punkter som godkendelse af sidste mødereferat, ting som forsvinder fra fællesstuen, nyt fra bestyrelsen og nyt fra beboerne, forslag til aktiviteter og eventuelt. Umiddelbart lagde det op til en mødeform, som jeg var bekendt med. Det mindede mig om det Goffman betegner som en "fokuseret interaktion", hvor mennesker mødes ansigt til ansigt og bliver enige om for en tid at være kognitivt og visuelt opmærksomme på samt interesseret i et enkelt emne. Goffman mente, at vi i den situation fastsætter, hvad der er relevant og irrelevant for mødet, hvorved der opstilles regler for hvad der skal inddrages i den fokuserede interaktion. Der skabes derved

også hændelser, der er meningsfulde for spillet, og roller eller identiteter, der er skabt af spillet. Der etableres således i et møde en "lilleverden" på basis af de lokale realiserede ressourcer, hvor der eksisterer nogle transformationsregler, der bestemmer hvad der skal ske med de egenskaber eller informationer, der bringes ind i mødet og gives udtryk for i møder (Goffman 1961). Dette tænkte jeg på inden selve mødet begyndte. De almindelige regler for, hvorledes der indkaldes til møde var efterlevet. Der var indledningsvis officielt blevet hængt en mødeindkaldelse på døren, der var udsendt en dagsorden og der var et officielt start- og sluttidspunkt for mødet. Ligeledes var forskellige roller udstykket, idet der var udnævnt en mødeleder og en referent. Begge roller var på forhånd besat af de sociale viceværter.

Ved første øjekast kunne det således godt ligne et almindeligt møde, med en traditionel mødeindkaldelse, men da jeg kiggede efter, var den ikke helt "almindelig." Nederst på sedlen stod, "*Til de beboere som deltager fra klokken 12 til 13.30 udleveres 20 cigaretter ved mødets afslutning.*" Jeg undrede mig over, hvad begrundelsen for dette var? Var det for at lokke beboerne til at deltage, eller var det fordi, der var erfaring med, at det var svært at få beboerne til at blive efter de havde spist et gratis måltid mad? At de ville få en pakke smøger, var noget de tre omtalte beboere glædede sig meget til, da jeg talte med dem inden mødet.

Klokken blev 12 og Jens, Kenneth og Jannick, som jeg tidligere havde talt med på bænken, gik ind i fællesstuen. Der var opstillet et stort bord i rummet, så der var rigeligt plads til samtlige mødedeltagere. På dette tidspunkt var der 3 af beboerne tilstede, mens vi var 6 personer med anden tilknytning til opgangsfællesskabet.

Der blev serveret dansk bøv med bløde løg. Hertil drak beboerne øl, mens vi andre fik saftvand. På dette tidspunkt forløb samtalerne rundt om bordet forholdsvis stille og roligt. Jannick brokkede sig over, at der ikke var mere salt og peber og fik at vide, at der ikke var mere, fordi viceværterne ikke havde haft tid til at købe ind. John efterlyste ganske kort tid efter også salt og peber og fik det samme svar. Alligevel gik

MODELFOTO PELLE RINK JØRGENSEN

der ikke langt tid, inden det nu var Kenneth, der ville have salt og peber.

Efter cirka 20 minutter kom Brian humpende ind i lokalet på trods af, at han tidligere havde nægtet at komme. Han kiggede ind i fællesstuen og satte sig med noget besvær på bænken lige ved indgangen. Den ene vicevært serverede en portion mad. Brian kommenterede politiets tilstedeværelse. Derefter stoppede hans blik ved mig. Jeg havde på det tidspunkt kun en gang tidligere mødt Brian i fællesstuen. Det var på daværende tidspunkt over tre uger siden, men han kunne tydeligvis huske det. Det undrede mig, da han dengang havde været kraftigt påvirket, og vi ikke havde talt ret meget sammen. Selvom jeg sad i den modsatte ende af det lange bord, kunne jeg alligevel ikke undgå at høre, hvad Brian sagde: *"Jeg kan godt huske dig. Det er dig med de gode nødder."*

Mit udseende og krop blev derefter kommenteret til morskab for de andre beboere, som grinede sjofelt af Brians kommentarer. Situationen gjorde, at jeg for første gang følte mig rigtigt ubehageligt til mode. Tidligere når jeg havde været der, havde jeg ikke på den måde været i fokus. Jeg undrede mig over, at hverken de sociale viceværter eller den ansatte fra Brobygggerselskabet blandede sig. Kunne det være, fordi de ikke havde hørt, hvad der var blevet sagt på grund af det høje støjniveau? Men ved nærmere eftertanke var jeg den, der sad længst væk, og Brians kommentar var klart og tydeligt i mine ører. Kunne det i stedet være fordi de alle var blevet så vant til beboerens sprog og opførsel, at de ikke længere anså det for unormalt. Jeg følte mig usikker i situationen, men som Birte Bech-Jørgensen (2000) pointerer, er det i mødet med usædvanlige mennesker, at der opstår brud i selvfølgelighedernes symbolske orden. Brud medfører uro og usikkerhed. Udadtil viste jeg ikke tegn på, at Brians udbrud havde ramt mig.

Men det fik tidligere erfaringer til at dukke op. Jeg mindedes dengang, jeg var frivillig i et værested for yngre personer med et misbrug og psykiatriske diagnoser. Nogle af værestedets brugere bor i dag i opgangsfællesskabet. Dengang var der en tendens til, at de mandlige brugere skulle for-

tælle mig om deres seksuelle fantasier eller blot tale om sex generelt. De havde svært ved at forstå, at jeg ikke var interesseret i dem seksuelt. De fleste havde et meget anstrengt forhold til deres seksualitet og det modsatte køn. Jeg var glad for, at jeg på mødet sad ved siden af en politibetjent og den mandlige vicevært. Deres tilstedeværelse fik mig til at føle mig mere tryk.

Kort efter spurgte Brian, om jeg ikke lige ville rejse mig op. På det tidspunkt tænkte jeg ikke over hvorfor. Alligevel havde jeg en fornemmelse af, at det nok ville være klogest at blive på min plads. Derfor svarede jeg Brian, at hvis han rejste sig op, så ville jeg gøre det bagefter. Tænkte ved mig selv, at det gør han bestemt ikke. Brian mangler nemlig det ene ben og står meget dårligt på det, der er tilbage. Og oven i dette var han tydeligvis godt påvirket. Alle rettede blikket på Brian. Til min store overraskelse, og alle andres, rejste han sig usikkert på det ene ben. Da jeg jo havde "udfordret" Brian, og han havde holdt sin del af aftalen, rejste jeg mig op, inden jeg fik tænkt situationen igennem. Det øjeblik jeg stod op, kommenterede Brian endnu engang mine bryster og grinede sjofelt.

Jeg fik i situationen ikke sagt fra over for ham eller vist, at han havde overtrådt min personlige grænse. Da jeg havde sat mig ned i stolen igen, var det tydeligt, at jeg havde fejlbedømt situationen. Min første tanke var, at det var mig, der havde "vundet duellen". Jeg tog fejl. Brian vandt. Han fik i den sidste ende det ud af situationen, som han ønskede, nemlig en chance for at hævde sig overfor de andre beboere. Men det var på bekostning af min krop. Brian havde benyttet min tilstedeværelse til at positionere sig i det interne hierarki mellem beboerne samt i det eksterne hierarki mellem politi, de sociale viceværter, miljøarbejderen og mig selv. Det var tydeligt, at grænserne blev trukket op. Brian viste hvem, der var på hjemmebane og hvem, der var på besøg. Allerede på dette tidspunkt var det tydeligt, at jeg befandt mig i en anden verden end den jeg var vant til. Jeg var ikke forberedt på omgangstonen og kendte hverken reglerne eller normerne. De regler som jeg kendte for, hvordan man var sammen med andre mennesker blev ikke over-

holdt. De blev derimod direkte overtrådt.

Selve mødet

Nu var det blevet tid til at gå i gang med beboermødet. Roen forsvandt. Brian, Jannick og Jens talte i munden på hinanden og råbte skiftevis hold kæft til hinanden. Støjniveauet steg kraftigt. Politiet og de sociale viceværter prøvede igen og igen at trænge igennem støjen. Brian eller Jannick enten afbrød eller gav sig til at tale om alt muligt andet end det, der lige var sat på dagsordenen. Beboerne havde alle svært ved at respektere, at det var politiet, der havde ordet. Der blev råbt højere og højere for at trænge igennem. De sociale viceværter begyndte at blande sig. Inden der var gået ret mange minutter, var det klart for mig, at dette ikke var eller ville blive et almindeligt møde.

Efter nogle minutter lykkedes det den ene politimand at få sit budskab igennem. Han fortalte, at politiet var glade for at komme i opgangsfællesskabet. De var opmærksomme på, at der herskede en anden orden blandt beboergruppen, end der var gældende blandt størstedelen af befolkningen. Trods det skulle de vide, at loven også var til for at beskytte dem. Hvis de blev udsat for vold og overgreb, skulle de derfor rette henvendelse til politiet. Det blev betonet, at det nyttede noget at tale med politiet. Han så ingen grund til, at beboerne skulle finde sig i, at de ikke kunne være i fred eller føle sig trygge i deres egne lejligheder. Inden politiet var færdige med deres oplæg, var de blevet afbrudt utallige gange. Brian og Jens var i mellemtiden blevet så uenige om, hvad der skulle diskuteres på mødet, at Jens havde forladt lokalet i vrede.

Politiets oplæg skabte en heftig debat blandt de tilstedeværende beboere. Jannick fortalte, at han i hvert tilfælde ikke skulle tale med politiet. Hvis man sagde noget, så blev man jo selv tiltalt. Dertil kom, at politiet slog. Jannick mente, at man bare måtte bære de tæsk, man blev udsat for på sin kappe. Selvom han havde fået mange på skallen, havde han aldrig anmeldt det til politiet. Dette var noget, han tydeligvis var ret stolt af. Han begrundede det med, at

han gerne ville leve 30 år mere, og det mente han ikke var muligt, hvis han talte med politiet, og det blev kendt rundt omkring i byen.

Politiet forsøgte at give beboerne en "garanti" om tryghed i fremtiden. De udefra kommende personer, der havde plaget beboerne, var nu sat bag tremmer. Jannick påpegede, at det alligevel ikke var muligt at være tryk. Han begrundede det med, at som misbruger vil man konstant sætte sig i gæld til dem, der forsynede en med stoffer. Dertil kom det faktum, at narko- og lånehajer tog alle midler og metoder i brug for at få deres penge retur. Kenneth fortalte, at al den uro, vold og frygt gav ham dårlige nerver, mere end de var i forvejen. Jannick mente, at det altid ville være sådan, at folk flygtede væk fra deres lejligheder i kortere eller længere perioder som en konsekvens af deres narkogæld.

Da jeg lyttede til samtalerne, spekulerede jeg over, hvor meget der var fantasi, og hvor meget direkte løgn? Det har som udenforstående været svært at finde frem til deres grænser mellem sandhed og løgn. Jeg havde ikke tilstrækkeligt kendskab til deres baggrund og hverdag til at vide, om det de fortalte mig var noget, der reelt var foregået, om det var udtryk for noget de forestillede sig var sket, eller om det muligvis indgik som en del af deres psykiatriske lidelse. Dertil kom, at de i nogle tilfælde kunne havde en dagsorden om, at jeg eller andre skulle føres bag lyset.

Et eksempel på dette er beboernes kriminalitet. Jeg har ikke haft tilstrækkelig viden om deres medvirken ved den kriminalitet, der blev og bliver begået, til at kunne vurdere, hvorvidt det de fortalte mig reelt var foregået eller om det var udtryk for noget, som de ønskede jeg skulle vide som led i deres ønske om at fremstå som nogle seje personer. Men her er det relevant at mindes den amerikanske sociolog Thomas, der formulerede det der i dag er kendt som Thomas' Teorem: "*What men defines as real, is real in its consequences*". Når noget defineres og opleves som virkeligt af en person, betyder det, at dette får virkelige konsekvenser. Det er de oplevelser og opfattelser, som findes "inde i hovederne" på folk, som er styrende for deres handlinger. Ifølge dette per-

spektiv er det derfor ikke afgørende at fokusere på sandhedsværdien af menneskers subjektive opfattelser, men det er i stedet vigtigere at være opmærksom på deres beskaffenhed og meningsindhold. Så uanset om det de fortalte mig var sandt eller ej, så var det virkeligt for dem, og fik derfor også betydning for deres hverdagsliv og det billede jeg har fået af deres hverdagsliv.

Jens kom tilbage. Han satte sig med sin pose med øl på afstand af de andre i sofaen. Brian undskyldte sin opførsel til Jens. Der blev ro et øjeblik, men den blev afbrudt af et nyt mundhuggeri mellem Brian og Jannick, og derefter mellem Brian og Jens. Dan, en af de psykisk syge beboere, kom ind i fælleslejligheden. Han gik direkte ud i køkkenet for at få noget mad. Han var tydeligvis kraftigt påvirket af stoffer. Dan så, at politiet var i rummet og hilste pænt på den ene politibetjent, som han kendte fra tidligere. Alligevel virkede det, som om han gik rundt i sin egen verden uden at opdage, hvad der foregik omkring ham. Dan var dagen før kommet tilbage til sin lejlighed, efter han i en længere periode havde boet på Forsorgshjemmet Svenstrupgaard. Han blev smidt ud, da de opdagede, at han havde røget hash. Selv fortalte Dan, at han godt kunne forstå det. Der var jo nogle mennesker, der blev syge af det, så det var okay de smed ham ud.

Orienteringen fra politiet fortsatte, og det blev betonet, at beboerne selv havde et medansvar for at få opgangsfællesskabet til at fungere. Politiet opfordrede dem til at samarbejde, så de folk, der kom udefra og skabte ballade, kunne blive stoppet. Viceværterne pointerede, at uanset om beboerne ville anmelde den vold, de blev udsat for eller ej, så ville de anmelde det. De ville ikke acceptere, at volden kom indenfor opgangsfællesskabets rammer.

Punktet tyveri fra fællesstuen var det næste på dagsordenen. De sociale viceværter fortalte, at der igen var blevet hugget ting fra fælleslejligheden. De ville heller ikke denne gang finde sig i det. Denne gang var det stereoanlægget, der var stjålet. Tidligere var det videoen og fjernsynet. Politiet havde været ude, men det var ikke muligt at finde fingeraftryk på stedet. Jannick og Jens gav udtryk for, at de havde en mistan-

ke om, hvem der havde hugget det, men ville ikke fortælle, hvem det var. De begrundede det med, at de jo ikke direkte så dem tage det. Anlægget var blot væk efter, at de pågældende personer havde opholdt sig i fællesstuen.

Beboerne fik at vide, at de ting, der var blevet hugget, ikke ville blive erstattet. Holdningen var klar. Det var ikke de sociale viceværters opgave at erstatte eller betale for de ting, beboerne eller deres gæster huggede eller ødelagde i fællesstuen. Forsikringspræmien var stor nok i forvejen. At beboerne havde et økonomisk ansvar blev gjort klart, også når det drejede sig om deres egne lejligheder. En stor andel af opgangsfællesskabets budget var indtil da blevet brugt til at vedligeholde beboernes lejligheder. Bare en ny hoveddør kostede 8000 kr., og dem var der røget en del af gennem tiden. Derfor skulle den beboer, der i fremtiden brækkede gulvbrædderne op i sin lejlighed, fordi han hørte stemmer eller ledte efter stoffer, også selv betale for at få gulvet repareret. Det skulle også gælde i de tilfælde, hvor elmåleren blev brudt op. Emnet fik Brian og Jannick til at indlede en højlydt snak om alle deres gemmesteder til stoffer. At politiet opholdt sig i rummet syntes ikke at genere dem.

Det var nu endnu tydeligere, at jeg var på besøg i en fremmed verden. Schutz nævner i "Hverdagslivets sociologi", at der kan eksistere op til flere forskellige verdener med tilsvarende forskellige virkelighedsopfattelser. Hver verden rummer sit eget sprog, egne oplevelser og egne betydninger (Schutz 1975). Jeg følte jeg opholdt mig i det, som kan beskrives som "underverdenen." Beboernes normer omkring hvad der var rigtigt og forkert syntes meget anderledes, end de normer, der herskede i "normalsamfundet."

Politiet optrådte som repræsentant for "lov og orden", men det var tydeligt, at der blandt beboerne var en anden opfattelse af begreberne "lov og orden." De har udviklet deres egne spilleregler og tilsvarende konsekvenser for regelbrud. De er så integreret i deres "underverden", at den udgør deres "verden." Mødet var derfor også et møde mellem to forskellige verdener. Men det, der måske overrasker, men også skræmmer mig mest, var, hvor hurtigt jeg havde vænnet

mig til beboernes anderledes livsverden og normalitetsbegreber. Hvad der i begyndelsen havde fået mig til at tabe underkæben af forbløffelse, når jeg lyttede til deres samtaler, kunne nu ikke engang udløse blot en lille reaktion. Det var til trods for, at samtalerne ofte var domineret af snak om stoffer, deres ulovligheder, tæskehold og brutal vold samt andre emner, som ikke er almindelige smalltalk emner.

Efter ca. 1 time var der så meget uro og verbale konfrontationer mellem beboerne, at den mandlige vicevært bad Kenneth, der havde forholdt sig rimelig stille og neutral, om at sætte sig ned ved siden af mig. Selv satte han sig ved siden af Brian. Selvom han igen og igen fortalte dem, at de skulle respektere, når de andre havde ordet, syntes det ikke som om det trængte ind. Jeg lagde mærke til, at det især var når Jens havde ordet, at de konstant afbrød eller direkte bad Jens om at holde sin kæft. Det påvirkede ham. På et tidspunkt syntes det, som om han ikke længere kunne holde til deres "mobning". Øjnene blev blanke, og til sidst holdt han op med at fortælle om det billardbord, som han måske kunne skaffe til fællesstuen. Den kvindelige vicevært ry-stede opgivende på hovedet. Det virkede på mig, som hun allermest havde lyst til at hæve mødet og forlade stuen.

Under punktet "nyt fra beboerne" var der ingen, der havde noget konkret at fortælle. Det betød dog ikke, at der var stilhed. Nu kom der nemlig for alvor gang i skænderierne mellem beboerne. De afbrød hinanden og kom med negative kommentarer i en evighed. Den kvindelige vicevært syntes træt af det hele og spurgte beboerne, for hvis skyld de troede mødet blev holdt. Nu havde de efterlyst et beboermøde i lang tid, og når det så blev holdt, råbte de i munden på hinanden og virkede ikke interesseret i, hvad der foregik.

Den mandlige vicevært forsøgte at skabe mere ro ved at spørge dem enkeltvis, hvorvidt de havde noget at tilføje til punktet. Jannick var forholdsvis tilfreds med, hvordan tingene var. Brian havde intet at tilføje, og Jens ville være tilfreds, hvis bare de sociale viceværter var mere tilstede. Jens efterlyste nærmere oplysninger om, hvor mange penge, der var afsat på budget-

tet til beboernes aktiviteter. Han gentog for 5. gang, at han måske kunne skaffe et billardbord billigt.

Nu var den kvindelige viceværts grænse nået for, hvor meget ballade hun ville finde sig i. Hun smed kuglepen og blok på bordet og sagde, at hun ikke længere ville være med på de betingelser. Umiddelbart efter forlod hun fællesstuen. Beboerne registrerede dette, men det blev ikke yderligere kommenteret. Mødet fortsatte. Den mandlige vicevært forsøgte endnu engang at fungere som mødeleder og ordstyrer. Jannick ønskede at komme ud og bowle eller køre i gokart. Brian ville gerne på en fisketur, som den de var på sidste år. Viceværten lovede, at de så denne gang ville huske at tage fiskestængerne med. Jens fortalte endnu engang om det billige billardbord. Mødet blev herefter hævet. Der blev sagt tak for god ro og orden. Herefter blev de 20 smøger udleveret til samtlige beboere. Kort tid efter forlod politiet, de sociale viceværter og de fleste af beboerne fællesstuen.

Efter sådan et møde var mine energipotentialer godt brugte. Selv om jeg ikke direkte havde en rolle i, hvordan mødet blev afviklet, havde al min koncentration været rettet mod alle de sagte og usagte ting, der var foregået internt mellem beboerne og deres relationer til politiet og de sociale viceværter. Indirekte havde min tilstedeværelse dog påvirket mødet. Det havde været anstrengende at være sammen med beboerne, og netop den dag havde det syntes mere støjende og forvirrende end de andre gange, jeg havde været i fællesstuen. Jeg var træt, men følte det havde været en lærerig oplevelse. Det havde været et møde mellem "normalsamfundet" med dets regler om mødekultur, lov og orden samt sociale relationer og "underverdenen" med dens regler om hierarkier, kontrol og kriminalitet samt skænderier. De to verdener var stødt sammen, men hvilke af de to, der var den stærkeste, var ikke afklaret. Grænserne var dog blevet tydeligere.

Jeg sad efterfølgende og snakkede med miljøkonsulenten. Et stykke inde i samtalen blev vi afbrudt af Brian. Han kiggede på mig og sagde: "*Ja...Hvad jeg ikke kunne gøre ved dig. Jeg kunne binde dig til min seng og kneppe dig sammen med de andre.*"

Jeg følte mig verbalt voldtaget. I modsætning til tidligere reagerede jeg hurtigt og tydelig på denne udtalelse. Jeg rejste mig op fra stolen og fortalte ham med et sprog, som han var bekendt med, at: *"Det der pis gider jeg kraftedeme sgu ikke at høre på!"* Brian kommenterede yderligere, hvad der kunne ske i lejligheden, brokkede sig over min tilstedeværelse, men forlod derefter fællesstuen. Jeg vendte tilbage til samtalen med miljømedarbejderen og lagde episoden bag mig. Troede jeg.

Refleksioner efter mødet

Grundlaget for gode observationsstudier er, at man som forsker bliver accepteret i det miljø, hvor observationer indhentes. Det betyder også, at man som forsker bliver udfordret, især når man observerer fremmede kulturer. Ofte bliver man som forsker opfattet som en fremmed, der kommer udefra og ind i deres miljø. Derved risikerer man at blive opfattet som en repræsentant fra de kræfter i samfundet, som bidrager til at marginalisere de subkulturer som man ønsker at studere. At man som forsker har en højere position end dem man studerer kan også resultere i, at man skal gennemgå nogle "prøver" inden man bliver accepteret af gruppen. Som beskrivelsen af beboermødet viser har beboerne forsøgt at provokere mig såvel verbalt som gennem deres handlinger udelukkende for at afprøve, hvorledes jeg ville reagere. I det følgende vil jeg derfor fortælle, hvordan mødet med et anderledes folk og mødekultur efterfølgende påvirkede min opfattelse af samværet med andre mennesker. Jeg vil illustrere hvorledes mødet og Brians opførsel medvirkede til, at jeg opdagede at mit normalitetsbillede var forrykket.

Normalitetsbilleder forrykkes

Når man gennem en længere periode møder de samme mennesker, er det svært ikke at blive påvirket af de ting, man ser og hører. Sådan har det været for mig. Jeg har oplevet, hvor krævende det er at møde disse hjemløse mennesker med accept og tolerance. Jeg har ofte følt mig drænet for energi efter det intense samvær med dem i fællesstuen.

Jeg oplevede, at det var svært at opretholde mine oprindelige grænser for, hvad der er normalt i samvær og omsorg. Som jeg har nævnt tidligere er det i mødet med det anderledes, at man bliver bevidst om nogle af de ting, som man i sin hverdag ellers har taget for givet. Nogle gange sker erkendelsen i selve mødet, mens den andre gange først kommer på et senere tidspunkt og måske i en helt anden situation. Det omtalte beboermøde fik mig til at stoppe op og overveje, hvordan mødet med et andet folk påvirkede mig som person.

Det skete, da en tilfældig forbipasserende på vej hjem fra en fodboldkamp stoppede op foran mit vindue. Han kiggede ind og råbte: *"Du ser sgu dejlig ud. Jeg kunne komme på besøg hos dig. Nu jeg ved, hvor du bor!"* Det var dråben. For mit indre blik så jeg ikke den fulde fodboldfan, men jeg så i stedet Brians ansigt og hørte igen og igen hans ord om, hvad han kunne gøre ved mig alene i hans lejlighed. Til min store overraskelse væltede alle mine følelser op. Jeg følte mig ramt menneskeligt og følelsesmæssigt. Jeg blev bange for Brian og hans tanker. Den tryghed, jeg hidtil havde følt, når jeg var nede og observere, var der ikke længere. Jeg var usikker på, hvordan jeg ville klare at tage derned igen, for tænk nu hvis Brian var der.

Såvel bevidst som ubevidst havde jeg nok gjort nogle af beboerne mere normale, end de reelt var. Lige pludselig blev det tydeligt, at nogle af dem ikke havde de samme normer for menneskelige relationer som jeg. Dette var jeg egentlig godt klar over, men som Schutz (1975) pointerer, så orienterer vi os i hverdagslivet først og fremmest ud fra vores egen biografiske situation. Det betyder at vi oplever, handler, opfatter og tolker vores verden på baggrund af hidtidige erfaringer. Schutz hævder yderligere, at hverdagslivets forhold ses ud fra, hvorvidt forholdene kan kontrolleres eller bringes under kontrol, eller om de er ukontrollerbare. Jeg kunne i mødet ikke umiddelbart kontrollere Brian. Han overskred min personlige grænse. Han kontrollerede mig. Redskaberne var trusler og frygt. I situationen tog han kontrol over mødet ved at "voldtage mig verbalt." Han udnyttede, at jeg var fremmed i hans land og ikke havde

kendskab til ham eller kulturen. Bevidst udnyttede han min usikkerhed. Men da jeg reagerede og fik sagt fra, fik jeg bragt mødet under kontrol. Jeg konfronterede Brian med mine normer. Han gav ikke verbalt udtryk for, at han respekterede min grænse, men gennem hans fysiske handling, han forlod lokalet, viste han, at han vidste han havde overtrådt en grænse, og at han ikke havde vundet "kampen."

MODELFOTO PELLE RINK JØRGENSEN

Den fremmede

Mødet og konfrontationen med Brian viser, hvor stor betydning det har, at man er bevidst om, hvad man kan som en fremmed, der ønsker at forstå og analysere en bestemt gruppe. Den fremmede henviser her til forskeren, der nærmer sig gruppen som en udefrakommende. Ifølge Simmel er den fremmede en person, som kommer i dag, og som bliver i morgen.²⁾ Den fremmede har en særlig position i gruppen, idet hun ikke har været en del af gruppen fra begyndelsen og derfor introducerer kvaliteter til gruppen, der ikke udspringer fra gruppen selv. I den forbindelse påpegede Simmel, at man som fremmed godt kan være medlem af en gruppe i en rumlig forstand, men det betyder ikke, at man også er medlem af gruppen i en social forstand. Eller udtrykt på en anden måde, en person kan være i gruppen, men ikke være en del af den. Den fremmedes position i gruppen er derfor anderledes på tre

afgørende måder: 1) den fremmede vil observere relationer og situationer som en person, der er medlem af gruppen ikke ville hæfte sig ved. 2) Den fremmede er ikke bundet af gruppens normer for, hvordan man opfører sig og er derfor i sine handlinger heller ikke begrænset af tidligere vaner og traditioner. Dette giver den fremmede en vis bevægelsesfrihed. 3) Da den fremmede ikke er knyttet til nogle bestemte medlemmer i gruppen, vil gruppens medlemmer kunne betro sig til den fremmede. Den fremmede møder derfor ofte overraskende afsløringer og bekendelser, som kan have karakter af et skriftemål om det, de ellers forsøger at skjule for deres nærmeste (Simmel 1908). Netop fordi den fremmede ikke er bundet af traditioner, til enkelte bestanddele eller ensidige tendenser kan den fremmede indtage et særligt perspektiv på situationen eller gruppen.

I kraft af min tilknytning til forskningsprojektet "Det kvalificerede hverdagsliv" har jeg i perioder befundet mig i en anderledes verden, beboet af et folk, jeg ikke kendte. Der blev talt et sprog, som til tider var svært at forstå. Jeg oplevede normer og værdier, jeg ikke forstod betydningen af. Samværsformer og relationer, jeg ikke umiddelbart kunne gennemskue meningen bag. Jeg havde ikke en rejseguide, hvor jeg kunne læse i, hvordan jeg skulle opføre mig som fremmed gæst. Med tiden oparbejdede jeg dog et godt kendskab til beboerne og deres hverdagsliv uden at komme til at kende dem fuldstændigt. Vi kan ikke vide alt om andres tanker, humør, forventninger osv. I stedet danner vi, ifølge Goffman, en forestilling om dem, på basis af den viden vi har, og dette udgør det mentale billede vi har af de personer vi interagerer med (Goffman 1959). Det betyder, at det forhold vi etablerer til en anden person er en blanding af de reelle omstændigheder og det billede vi danner os af personen.

Gennem mødet fik jeg indblik i og forståelse for et andet folk. I mødet med den fremmede lærer vi mere om de værdier og normer, som er så selvfølgelige, at vi i vores hverdag ikke er opmærksomme på dem. Om alt det vi gør, som vi ikke lægger mærke til, fordi vi mener, at det er den naturlige og normale måde at leve på. Jeg har lært

meget af mødet med beboerne. Jeg tager fx ikke længere for givet, at de mennesker jeg møder har de samme forestillinger om socialt samvær og mellemmenneskelig respekt som jeg. Mødet har gjort mig bevidst om mine egne normalitetsbilleder, men jeg har også lært, at normalitetsbillederne forholdsvis let kan forandre sig, og det skete i mit tilfælde uden, at jeg var opmærksom på det.

Jeg har gennem mine observationsstudier fået indblik i aspekter af beboernes hverdagsliv, men der er også aspekter som jeg ikke har fået øje på. Andre ville måske havde undret sig over andre ting end jeg, men som Schutz gjorde opmærksom på, oplever vi verdenen ud fra vores egen biografiske situation, og selvom man som forsker gør et forsøg på at sætte sig ud over denne, er det ikke sandsynligt at det altid lykkes på alle områder. Jeg har beskrevet mit personlige møde med beboerne i opgangsfællesskabet Suensonsgade, men jeg er bevidst om, at det netop er mit møde, og at andre måske ville have oplevet og tolket mødet anderledes.

Litteratur

- Bech-Jørgensen, Birte (1994) "Når hver dag bliver hverdag", Københavns Akademiske Forlag, København.
- Bech-Jørgensen, Birte (1998) "Udviklingsprojekter og lokalt hverdagsliv", Skriftserie fra Forskningsgruppen Arbejds- og Levemiljøer, Aalborg Universitet.
- Bech-Jørgensen, Birte (1999) "Hjemløses boliger", Skriftserie fra Forskningsgruppen Arbejds- og levemiljøer, Aalborg Universitet.
- Bech-Jørgensen, Birte (1999) "Normalitetsbilleder", AL-FUFF, Aalborg Universitet.
- Bech-Jørgensen, Birte (2001) "Forskning og hverdagsliv", Social Kritik.
- Brandt, Preben (1995) "Socialpsykiatri – Psykiatri på et humanistisk grundlag", Dafolo.
- Brandt, Preben (1997) "De svageste grupper og social integration", i Social integration (red) Lilli Zeuner. SFI, København.
- Brandt, Preben, (1999) "Udelukkende velfærd – debatbog om samfundet og de udstøtte", Gyldendal, København.
- Goffman, Erving (1959) "Presentation of Self in Everyday Life", Doubleday, New York
- Goffman, Erving (1961) "Encounters – Two Studies in the Sociology of Interaction", The Bobbs-Merrill Company, New York.
- Järvinen Margaretha & Christoffer Tigerstedt (red) (1992) "Hemlöshet i norden" Nad-publikation Nr. 22.
- Kjær-Jensen, Morgens (1995) "Hjemløse med og uden en bolig", Socialforskningsinstituttet, København.
- Schutz, Alfred (1975) "Hverdagslivets sociologi" Hans Reitzel Forlag, København.
- Simmel, George (1908) "The Stranger", i Kurt H. Wolff (1950) "The Sociology of George Simmel", The Free Press, New York.
- Statusrapport (1997) "Der findes inden facitliste – statusrapport 1997 for Opgangsfællesskabet Suensonsgade", Brobygggerselskabet, Aalborg Kommune.
- Statusrapport (1998) "Der findes inden facitliste – statusrapport 1998 for Opgangsfællesskabet Suensonsgade", Brobygggerselskabet, Aalborg Kommune.
- Statusrapport (1999) "Der findes inden facitliste – statusrapport 1999 for Opgangsfællesskabet Suensonsgade", Brobygggerselskabet, Aalborg Kommune.

Noter:

1. Alle beboerne er ikke med i rengøringsordningen. Dels fordi det ikke var et krav da de flyttede ind, og dels fordi ikke alle, har lige meget behov for praktisk hjælp på dette område (Årsrapport 1998 og 1999). På undersøgelsestidspunktet er 4 beboere tilmeldt rengøringsordningen. Af disse 4 er 1 tildels tilmeldt på grund af sit fysiske handicap, 1 kan bare ikke klare at holde sin lejligheden ved egen hjælp, og 2 af beboerne har så massive psykiatriske sygdomme kombineret med misbrugsproblemer, at de ikke kan overskue at holde deres lejligheder.
2. Her vil jeg tage udgangspunkt i Simmels essay "The Stranger" fra 1908

Stine Svendsen-Tune er forskningsassistent ved Aalborg Universitet